

Erdély néprajzi képe a 19-20. században

OTKA 72428 sz. kutatási program
2008-2012

Témavezető: T. Dr. Bereczki Ibolya
A kutatás koordinátora: Dr. Vass Erika

Erdély néprajzi csoportjainak múzeumi megjelenítésével célunk a határon túli magyar kultúra örökségének megóvása, összegyűjtése, társadalmosítása. A múzeumi bemutatással és az ahhoz szükséges kutatásokkal a néprajztudomány több évtizedes adósságát törlesztjük, hiszen az erdélyi magyarság népi építészetéről, tárgyi kultúrájáról nem jelent meg összegző munka, csupán apróbb részeit ismerjük a gazdag kincsestárnak. A munka során hazai és erdélyi kutatók együttműködésével egy központilag összefogott csapatmunka valósulhat meg, melynek tárgyasult eredménye a Szentendrén fölépülő épületegyüttes lesz. Az előzetes telepítési koncepció szerint 16 telekkel, körülbelül 60 objektummal 10 hektárnyi területen valósítjuk meg az új épületegyüttest. Ezek között szerepel egy unitárius templom, egy iskola, a juhtartás és tejfeldolgozás helyszínéül szolgáló esztana, pálinkafőzde, egy fűrészmalom és egy ványoló.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai az 1990-es évektől kezdve vesznek részt erdélyi kutatásokban, és az intézmény kiváló emberi és szakmai kapcsolatokat ápol romániai múzeumokkal, kutatókkal, tudományos szervezetekkel. Különösen virágzó az együttműködés a Kriza János Néprajzi Társasággal és a székelyföldi múzeumokkal. Az OTKA által támogatott mostani kutatási programunk is fölhasználja ezeket a korábbi kapcsolatokat, eredményeket.

Az együttműködés tudományos alapkövét jelenti a Tusnádon 1999-ben megrendezett konferencia Erdély népi építészetéről, melynek kötete 1999-ben Szentendrén jelent meg. (Népi építészet Erdélyben. Szerk.: Balassa M. Iván ? Cseri Miklós. Szentendre, 1999. 2007-ben együttműködési megállapodást írtunk alá hat székelyföldi múzeummal, a kutatásokban való részvételükről. 2006-ban workshopot rendeztünk az erdélyi épületegyüttes kapcsán, melyen csaknem 20 erdélyi kutató jelent meg. 2006 novemberében az MTA Néprajzi Bizottságával tudományos tanácskozást tartottunk a témában, a telepítési koncepció előterjesztésével és vitára bocsátásával. A konferencia előadásait évkönyvünk, a Ház és Ember 20. kötetében adtuk közre.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum leendő Erdély épületegyüttesének elkészültéhez lényeges a kutatási háttér megteremtése, melynek célja, hogy módszeresen feltérképezzük az erdélyi magyarság életmódját, népi építészetét, a táji különbségeket. Ehhez nélkülözhetetlen a levéltári források feltárása, a különböző magyarországi és erdélyi közgyűjtemények: múzeumok, levéltárak, könyvtárak (pl. Kriza János Néprajzi Társaság, Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Országos Levéltár, Székely Nemzeti Múzeum) Erdélyre vonatkozó anyagának megismerése és az építéshez hasznosítható adatok föltárása, digitalizálása. Ezáltal eddig ismeretlen források kerülhetnek nyilvánosságra, s válhatnak a tudományos kutatás alapjává.

A forrásfeltáráson túl a terepmunkák során részletes képet szerzünk az egyes tájegységek kultúrájáról: az egyes vidékekre legjellemzőbb telkeket fölmérjük, kiválasztjuk, és lebontjuk a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba kerülőket. Továbbá néprajzi terepmunka keretében elkészítjük a családtörténeteket, a berendezési tervet, és megkezdjük a tárgyvásárlást is a majdani múzeumi bemutatáshoz. A házak bontása és a tárgyvásárlás hozzájárulnak az épületegyüttes hiteles elkészültéhez, az eredeti, helyben föllelhető

építőanyagok, helyben készült tárgyak bemutatásához. A családtörténeti kutatást az teszi indokolttá, hogy a látogató az egyes emberek sorsán keresztül mélyrehatóbb ismereteket szerezhet az egykori életmódról. A berendezési terv a faluban végzett, a lakáskultúrára vonatkozó kutatások alapján készül el: jelöli, hogy milyen tárgy együttes volt jellemző az adott településen, illetve mely tárgynak hol volt a házbeli helye.

2008-2010 között évente egy-egy építészeti ? néprajzi gyűjtőtábor rendezünk építész és néprajz szakos egyetemi hallgatók bevonásával, melynek célja egy-egy vidék minél alaposabb feltérképezése, dokumentálása, a leendő múzeumi épületek kiválasztása. Emellett azért is jelentősek ezek a táborok, mert a felsőoktatásban résztvevő, a téma iránt érdeklődő hallgatók tudásának elmélyítését alapozzák meg. A kutatótáborok anyagából 2009-ben és 2011-ben vándorkiállítást rendezünk, melyek Szentendrén, illetve Erdély különböző pontjain fogják megmutatni a kutatás eredményeit és az elkészült terveket, a kitűzött célt. Ettől nemcsak a tárgy széleskörű ismertségét várjuk, hanem egyfajta társadalmi összefogást is, aminek segítségével az Erdély épületegyüttes majdani építését és berendezését is megkönnyíti majd.

A telepítési tervhez kapcsolódóan etnobotanikai terv is készül minden egyes portához, ami az adott településen végzett gyűjtésen alapszik: a múzeumi telkekre csakis olyan növényeket telepítünk, melyek a településen is megtalálhatók

voltak. Ahhoz, hogy a múzeumi berendezést és a házban zajlott egykori életmódot hitelesen közvetíthessük a látogatók felé, hasznosítási tervet készítünk a házakhoz. Ez azt jelenti, hogy a helyszínen megismerjük a településen élők főbb ünnepi alkalmait, népszokásait, az egykor jellemző mesterségek (pl. bútorfestés, szalmakalap-készítés) sajátosságait, hogy azokat a múzeumban megjeleníthessük és átadhassuk a látogatóknak. A leendő épületegyüttes egyes részeit interaktív keretek között valósítjuk meg, ehhez többek között olyan videofilmeket készítünk, amik végigkísérik az egyes mesterségek munkafolyamatát. Lényegesnek tartjuk a különböző nyelvjárások digitális formában történő rögzítését is, ez is hozzájárulhat a hiteles megjelenítéshez.

2010-ben a megvalósítás építészeti, 2011-ben pedig muzeológiai dokumentumainak előkészítésére és vitájára fog sor kerülni, így tervezzük a magyarországi és erdélyi néprajzkutatók és építészek elé tárni a terveinket, egyúttal véleményüket, javaslataikat meghallgatva finomítani a koncepciót.

2012-re készül el az Erdély épületegyüttes telepítési terve, amely tartalmazza a Szentendrén fölépülő egység épületeinek részletes elhelyezését, a lebontott házak újjáépítési metódusát, a tüzelők rekonstrukciós tervét, a részletes berendezési tervet, továbbá a hasznosítási tervet, hogy minél szélesebb körben szólíthassa majd meg a múzeum új részlege a leendő látogatókat.

A kutatási program célja a tudományos feltárások, a kiállítások és a publikációk formájában való bemutatáson túl, jelentékenyen kíván hozzájárulni a hagyományos népi kultúra, a falusi és mezővárosi kulturális örökség megőrzéséhez és megismertetéséhez. A közelmúlt és a jelenkor néprajzi szemléletű tudományos eredményei hozzájárulhatnak a falusi kultúra hagyományokra épülő, de a modernizáció általános kihívásaihoz alkalmazkodó továbbviteléhez.

A kutatás során elért eredményeket nyomtatott és elektronikus formában tesszük közzé, hogy ezáltal minél szélesebb körben váljon ismertté az Erdély népi építészetéről és néprajzi jellegzetességeiről szóló dokumentáció, ami forrásként fog szolgálni a leendő épületegyüttes felépítéséhez, berendezéséhez és hasznosításához. Ez egyúttal az oktatásban is fontos mérföldkő lehet majd, hiszen hiánypótló kutatásról van szó, ilyen jellegű összegző munka e témakörben még nem született.